

De Talisman van vier Keizers

Een Frans artikel, geschreven door Vivianne Perret in het tijdschrift *Napoléon Ier*. No. 96, mei-juni-juli 2020, pag. 44 t/m 49. Vertaald in het Nederlands door Roel Vos (dec. 2022).

Inleiding

Onder de schatten, die bewaard worden in het bisschoppelijk paleis van Tau te Reims, is er een, waarvan de romaanse oorsprong verbonden is met vier keizers en die waarschijnlijk de verbeelding doet ontvlammen van een romanticus want het gaat over een relikwie genaamd 'de Talisman van Karel de Grote'. Een recente gemmologische analyse (de wetenschap, die sierstenen en synthetische edelstenen bestudeert, rkv) gecombineerd met historisch onderzoek werpt een nieuw licht op dit uitzonderlijke juweel.

Omdat de zeldzame artikelen, voornamelijk vanaf het begin van de 19^e eeuw slechts enkele historische, maar geen enkele gemmologische analyse hebben gehad. Is er zoiets gedaan in het wetenschappelijk jaar 2016 onder leiding van prof. Gerard Panzer en geassisteerd door oudheidkundigen en door de expert in oude juwelen Geoffroy Riondet.

Tot hun grote verrassing waren de historische elementen, die hun resultaten konden bevestigen, beperkt.

Wij, gemmologen, zijn toen veranderd in detectives om de loop van de tijd te reconstrueren en de geschiedenis van het juweel op te sporen door in de archieven te duiken.

Het eerste probleem was de traditie te bevestigen uit de tijd van Karel de Grote.....

Behoorde het aan Karel de Grote?

De talisman bestaat uit een gouden relikwie in de vorm van een lofampul, samengesteld uit twee ronde delen, bijeen gehouden door een gouden ketting.

De voorzijde laat een grote blauwe cabochon zien met er om heen negen stenen van diverse4 kleuren, afgewisseld met parels. Dit is de kant, die het meest wordt getoond, want zij laat met behulp van een loep fragmenten van het 'Heilige Kruis zien, gemonteerd in de vorm van een kruis. Hierdoor wordt dit juweel een relikwie.

De middelste steen is een enorme saffier van 139 karaat, waarvan de eenvoud bevestigt dat hij dateert uit de tijd van het relikwie en afkomstig is uit Ceylon. Het is interessant op te merken, dat stenen van een dergelijke omvang enorm zeldzaam waren vóór de reizen van Jean-Baptiste Tavernier (1605-1699) naar het oosten, die over diamanten berichtte aan Louis XIV. Het bleek dat deze saffier een van de grootste van de Middeleeuwen was. Analyses bevestigen duidelijk, dat deze relik uit de Karolingische tijd is en dat betekent, dat Karel de Grote hem heeft vastgehouden. Sinds wanneer is hij, zoals de legende wil, opgedoken in de nalatenschap van deze keizer, sinds hij in 814 te Aken begraven werd?

Een vroege kroniek, geschreven tussen 1012 en 1018 door Tiethmar, bisschop van Maagdenburg, die verhaalt over de opgraving, bevolen in het jaar 1000 door Otto III, keizer van het Heilige Roomse Germaanse Rijk, bevestigt dit niet. Otto zou "dit gouden kruis voor zich zelf willen gehad, dat om Karels dode hals hing en op een deel van zijn kleding, dat nog niet was schoongemaakt. Daarna was alles met respect op zijn plaats gelegd."

Heel snel brachten de kronieken groot nieuw over de (her)begraving en stelden een keizer voor (Karel de Grote) behangen met keizerlijke tekenen met een stuk van het Ware Kruis, ingesloten in het juweel. Echter, in een tweede opgraving van 1165, ter gelegenheid van de heiligverklaring van deze keizer, kwam er geen meerdere verklaring over dit relikwie.

Tijdens de inventarisatie van de relikwieën van de schat van Aken, was hij weg. Vroegere verschenen objecten van deze lijst in de manuscripten, vanaf de 12 eeuw bewaard te Bonn en te Berlijn, evenals op een inventarisatielijst uit 1528. Deze documenten beschrijven inderdaad een relikwie, dat geen enkele stukken van het Heilige Kruis bevat, maar haren van de Heilige Maagd

Gravure van de historicus Ernst Weerth uit 1866 van dit juweel

Vanaf de 17e eeuw verschenen er afbeeldingen (gravures) van relikwieën, waaronder die van het Heilige Kruis) van de schat van Aken. In 1786 geeft dhr. Barjolé er een beschrijving van , om precies te zijn in zijn werk 'Lettres sur la Ville et les Eaux d'Aix-La Chapelle' en wel, dat 'de haren van de Maagd ingewerkt zijn in een gouden relikwie, versierd met stenen, afkomstig

van delen van het Heilige Kruis, hetgeen om een lege lijst is gezet.'

Liggend op zijde waren die relikwieën zichtbaar, zoals Alquin bevestigt, theoloog en raadgever van Karel de Grote, die deze praktijk haatte. Er moet eveneens benadrukt worden, dat gedurende lange tijd de waarde van een preek of een wetsbesluit strikt verbonden was aan het object, waarover het ging. Het is dientengevolge sterk waarschijnlijk dat het relikwie behoort heeft bij de schat van Aken ten tijde van Karel de Grote en dat het deel heeft uitgemaakt van de regalia en onderscheidingen gedragen door de keizer bij officiële gelegenheden en zo en zo bijdroegen aan de geestelijke legitimiteit van zijn kroning door paus Leo III. Een symbolische waarde, die de toekomstige keizers niet ontgaat.....

Napoleon, erfgenaam van Karel de Grote

De Karolingische herinnering vergezelt Napoleon gedurende zijn gehele regering.

“Ik ben Karel de Grote, want net als hij, verenig ik de kroon van Frankrijk met die van Lombardije.”, schrijft hij in jan. 1806 aan kardinaal Fesch, zijn ambassadeur (en zijn oom) in Rome, in een bericht dat de verslagen bevat over een onderhoud, dat hij met het Vaticaan wenst. En opnieuw, in 1809, bericht Talleyrand in zijn memoires over een scène, waarin Napoleon zich onafhankelijk opstelt tegenover de instructies van de scholastiek en hij rondt af met de uitroep: *“Ik ben Karel de grote, ik ben Karel de Grote!”*

Toen Aken een Franse stad was geworden en in 1802 was aangewezen als hoofdstad van het nieuwe departement Rijn en Roer, werd monseigneur Berdolet er aartsbisschop zonder zelfs de pauselijke toestemming te ontvangen. In mei 1804 tot keizer uitgeroepen organiseerde Napoleon een officiële tournee van verscheidene maanden, waarin hij een bezoek bracht aan zijn illustere voorganger. Joséphine, die gekomen was om baden te nemen in Aken, voegde zich bij hem aan het eind van juli. Monseigneur Berdolet, die zijn benoeming aan Napoleon dankte, stond er op de keizerin een geschenk aan te bieden, direct afkomstig uit de schat 'de Lucasmadonna' (een icoon, gevat in een relikwie, de talisman van Karel de Grote en het stuk van het Heilige Kruis. Een geschenk, vergezeld van een tekst, uit het geheugen van de bisschop voor de keizerin, gedateerd op de 23 thermidor jaar XII (11 aug. 1804), die als volgt luidt:

‘Een klein relikwie van zilver, gevat in de afbeelding van de Heilige Maagd, dat wordt opgedragen aan de Heilige Lucas. Vervolgens een klein, rond gouden relikwie, versierd met stenen, waarvan de vulling relikwieën insluit en de grote steen in het midden omsluit een klein kruis, gemaakt van hout van het Heilige Kruis. Deze twee kleine relikwieën zijn gevonden om de nek van de Heilige Karel de Grote, toen zijn lichaam werd opgegraven uit zijn sépulture in 1166 en de geschiedenis van de tradities leert ons dat Karel de Grote begonnen is met het dragen van deze relikwieën, zelfs tijdens de strijd.’

Uit deze lectuur blijkt dat de talisman tenminste twee typen heilige stukken bevat en dat de bisschop er alles of een deel heeft laten uithalen en die vervangen heeft door twee stukjes hout, die gepresenteerd zijn als van het Heilige Kruis, die vroeger genoemd zijn op een lijst zonder religieuze specificatie. Bestudering van lijsten, zoals deze in de jaren 1960 door Bernard Gormond, bevestigt inderdaad deze veronderstelling, want deze specialist in deze materie heeft de grijze zijde gedateerd als van de 18e eeuw, op zijn vroegst.

Vanaf deze tijden van die van de officiële overhandiging aan Joséphine, evenals de kranten van die tijd, zoals Le Moniteur, La Gazette de France en Le Journal de Commerce, echoëden, is er geen sprake meer van de haren van de Maagd en het juweel is uitsluitend

bekend onder de naam *'Talisman van Karel de Grote'*.

Na verblijf van 2 tot 11 sept. 1804 in Aken. Hoogtepunt was op de 7^e van die maand het vertoon van de schrijn van Aken en eveneens het vertoon van de andere relikwieën van de schat. Omdat de Keizer de geschenken aan zijn echtgenote waardeerde, waardoor de politieke verbondenheid werd benadrukt en waarop hij niet aarzelde aanspraak te maken, had hij er plezier van. Zolang zij verbonden waren, was de talisman persoonlijk eigendom van Josephine en zij bleef zij de bezitter van de talisman na het besluit van de ontbinding van haar huwelijk met Napoleon in 1809.

Een symbool van het Keizerrijk

Bij het overlijden van Joséphine op 29 mei 1814 erfde Hortense de Beauharnais, haar dochter, de talisman. In haar geval was zij stiefdochter én schoonzuster van Napoleon. Deze ex-koningin van Nederland schreef in haar Memoires, gepubliceerd in 1834, de manier waarop het juweel verkregen is, tegengesteld aan wat er was opgeschreven in 1804. Zij bevestigt de passage, gewijd aan de Heilige Karel de Grote en stelt zich op als de bewaakster van de Napoleontische periode.

Het is deze versie, die rond gaat en die wordt benadrukt door de pen van Alexandre Dumas (père). Deze laatste was op reis in Zwitserland, komt in 1832 aan op het kasteel Arenenberg, aan de oever van het Meer van Genève, waar koningin Hortense in verbanning woont. Ze stelt hem voor haar 'keizerlijk relikwie' te bewonderen en Dumas kijkt lang naar dat hoogst interessante object van de verzameling.

“Het is inderdaad de talisman van Karel de Grote; oh, wat een geschiedenis heeft die talisman; luister maar! Toen men haar ontdekte te Aken, in de tombe, waarin de grote keizer was begraven, trof men zijn skelet aan, bedekt met zijn romaanse kleding. Hij droeg op zijn hoofd de dubbele kroon van Frankrijk en Duitsland en op zijn borst, uitgedroogd [.....] en om zijn nek was de talisman gehangen, die hem onoverwinnelijk maakte. Deze talisman was een deel van het Heilige Kruis [....], ingesloten in een smaragd/groene steen en deze steen was met een ketting opgehangen aan een grote gouden ring. De burgers van Aken gaven hem aan Napoleon, omdat hij hun stad binnen kwam, in 1813 en Napoleon hing deze ketting om de nek van koningin Hortense, er bij voegend dat hij deze zelf op zijn borst gedragen had op de dag van Austerlitz en die van Wagram, want het was toen 900 jaar geleden dat Karel de Grote dit had gedaan’.

De legende van de talisman is geboren en daarmee zijn politieke betekenis van symbool van het Keizerrijk, bestemd om opnieuw te ontstaan vanuit de handen van prins Louis-Napoleon (de latere Napoleon III, rkv). Toch ontsnapt het relikwie nauwelijks aan een verkoop.....

De getuigenis van Hortense

‘Mijn moeder was naar Aken gegaan om daar baden te nemen [.....]. De Keizer werd bij aankomst in die stad met groot enthousiasme ontvangen. Men liet hem weten, dat mijn sinds Karel de Grote schatten bezat, die bijdroegen aan de glorie van Aken. Het kapittel en de stad geloofden niet meer te hoeven doen om hun kennismaking te hernieuwen dan aan een nieuwe Karel de Grote een object aan te bieden, dat had toebehoord aan hun glorieuze stichter. Het was een talisman, die Karel de Grote altijd om zich nek droeg in de strijd en die was terug gekomen toen zijn graf werd geopend [.....]. Mijn moeder wenste dat aan deze gift werd toegevoegd een bot van Karel de Grote, dat in een schrijn bewaard werd, een klein

beeldje van de Heilige Maagd, dat geconserveerd was in een werk van de Heilige Lucas [.....]. Ik bezit al die voorwerpen nog.'

La reine Hortense, portant le reliquaire. À la place de la chaîne que nous connaissons aujourd'hui, le reliquaire est relié à plusieurs éléments dont deux ovales ornés de gemme et une agrafe de cape. Bien que les agrafes de vêtements soient d'usage fréquent aux XVIIIe et XIXe siècles pour remplacer les boutons, ces éléments sont probablement nés de l'imagination de l'artiste. Huile sur toile par Félix Cottreau (Arenenberg, musée Napoléon de Thurgovie). © Musée de Thurgovie.

Een relikwie in een relikwie

Na haar dood liet koningin Hortense haar bezitting Arenenberg na aan Louis-Napoleon, maar financiële problemen van de toekomstige Napoleon III dwongen hem het kasteel in 1842 te verkopen en het relikwie aan de hoogste bidder te verkopen. De verkoop vond niet plaats, maar het relikwie kreeg opnieuw publiciteit in de kranten.

De 'Illustration' van 1844 kwalificeerde met behulp van een gravure de talisman als '*het meest prestigieuze relikwie van Europa*'. Zij somde alle onjuiste informatie op, die er over werd verteld. Verscheidene kranten namen deze citaten over, waaronder in 1845 de Engelse krant 'Illustrated London News' en de Oostenrijkse krant 'Allgemeine theaterzeitung' opnieuw de aandacht trokken voor een object met zo'n grote symboliek en versterkten zo in Europa de legende van symboliek.

Louis-Napoleon werd uiteindelijk de trouwe bewaker en hield het bij zich in zijn kamer tot aan zijn dood., naast een ander relikwie in 1865, dat toen net was gemaakt volgens een ontwerp aan een Parijse goudsmid Fromant-Meuride. Dat was ontworpen om andere relikwieën in te sluiten, waaronder een bot van de arm van Karel de Grote, dat aan Napoleon I was aangeboden.

Toen hij Keizer werd, wilde Napoleon III een onderzoek van de talisman. Dat werd uitgevoerd in 1866 door Charles Clémont, toegevoegd conservator aan het Museum van het Louvre. Deze beschreef het relikwie in een notitie, waaraan een gravure werd toegevoegd van de historicus Ernst Weerth als '*aangeboden door de stad Aken met andere relikwieën aan keizer Napoleon I tijdens de kroning. Die gaf het geschenk aan keizerin Joséphine. Bij de dood van de keizerin ging het over naar koningin Hortense, het behoort momenteel aan haar kleinzoon Napoleon III. Twee grote saffieren cabochons, een ovale en een vierkante, sluiten een kruis in, gemaakt van het hout van het Heilige Kruis; je ziet dat pas vanaf de zijkant van de ovale saffier. Het is niet zichtbaar van de kant van de nieuwe cabochon*'.

Als de chronologie van de gebeurtenissen foutief is, is het interessant om op te merken, dat de conservator de twee centrale stenen benoemt als twee saffieren, een beschrijving, die bovendien bevestigd wordt in artikelen in de kranten van 1844. Dus waarom wordt de talisman tegenwoordig gepresenteerd met een groene cabochon aan de voorzijde? Het antwoord hierop is misschien te vinden in de gebeurtenissen, die volgden op de val van het Tweede Empire.

Een verbannen Talisman

Het lot van de talisman is nu vanaf dit moment afhankelijk van gissingen. Volgens Raymond Lindon, die de onderzoeken heeft geleid in de stad Étretat, waarvan hij dertig jaar burgemeester is geweest, is de talisman in een kelder verborgen geweest, verbonden met twee huizen van Gustave Beaugrand, juwelier van de Kroon. Via de hertog van Albe heeft de keizerin (Eugénie, rkv) de talisman gegeven aan doctor Henri Conneau, persoonlijk arts van Napoleon III, die hem verbergt in een muur van zijn huis, tot dat hij er in slaagt hem aan de keizerlijke familie(toen in Engeland, rkv) terug te geven. Dat zou gebeurd zijn in de onzekere periode rond 1870, toen een cabochon vervangen zou zijn door een tweede saffier (een smaragd volgens Dumas (père), wiens beschrijving minder betrouwbaar is).

De resultaten van het wetenschappelijk onderzoek ondersteunen deze veronderstelling, doordat wordt aangetoond, dat het samenhangt met gemalen glas uit de 19e eeuw, die niet precies samenvalt met de vating (rond of vierkant) van de steen.

De talisman is niettemin zeer rijk en nauwkeurig met symbolen, die haar plaats heeft tussen de relikwieën uit de kamer van verbannen (naar Engeland, rkv) keizer Napoleon III. Hij sterft op 9 jan. 1873.

De talisman is duidelijk te onderscheiden op de aquarel, geschilderd door George Kilburne van de Kamer te Chilshurst en tegenwoordig bewaard in het museum van Compiègne.

Keizer Wilhelm II zou graag het juweel hebben willen erven, maar de ex-keizerin Eugénie weigerde categorisch op zijn vraag. Inderdaad hing zij aan deze talisman: *'als aan een oogappeltje'*. Ze heeft hem gedragen tot aan de geboorte van haar zoon, vervolgens vertrouwdde ze hem toe aan Maurice Paléologue, na hun ontmoetingen, waarover deze in 1928 het voornaamste publiceerde. Helaas was de ex-keizerin een weduwe zonder directe afstammelingen sinds de dood van de kroonprins. De vraag hoe het verder gaat met het relikwie staat open sinds 1879.

De ex-keizerin, geadviseerd door abbé van Farnborough, dom Cabrol, verfijnt juridisch de gift tenslotte noch om het te laten behoren aan de Franse regering noch aan de aartsbisschop van Reims, zelfs de Heilige Maagd kan de talisman niet binnen de kathedraal van Reims krijgen.

Het relikwie is overhandigd aan kardinaal Luçon door dom Cabral op 30 nov. 1919. Wat later overleed de keizerin in Madrid, bij haar neef, de hertog van Albe. Zij liet in haar testament 100.000 francs na aan de kathedraal van Reims voor restauraties.

Sinds 1927 eigendom van de Association diocésaire van Reims is het relikwie een geclassificeerd historisch monument van 1952. Het wordt op dit moment (2020) tentoongesteld in het palei van Tau (tegen de kathedraal van Reims aan, rkv).

De nalatenschap van Eugénie aan Reims

Ze bood de talisman aan Maurice Paléoge op onderstaande manier:

“Herhaaldelijk hebben onder een of ander voorwendsel de aartsbisschop van Keulen en het Kapittel van Aken mij gesmeekt de Karolingische schat te overhandigen: ik heb dit peritent geweigerd. Vervolgens heb ik bedacht tijdens mijn leven het te geven aan paus Leo XIII als herinnering aan paus Leo III, door wie Karel de Grote tot keizer werd gekroond in de basiliek Sint-Piter, voor de graftombe van de apostelen op kerstavond 800.

..... Maar ik heb er nog eens over nagedacht en vroeger of later zullen de burgers uit Keulen of Aken aan welke paus ook smeken om de terugkeer van het juweel. Want strikt theologisch

Gravure van de relikwieën van Aken, de talisman is no. 15.
Door Gérard Altzenbach, 1664 (London British Museum, foto: Geoffray Riondet)